

## ТОО-КЕН ИШИ БОЮНЧА АДистерДИ ДАЯРДООДО ЧЕТ ТИЛИНИН ОРДУ

Конокбаева Г.Э.

*Тоо-кен иши жана тоо-кен технологиялары институту, Бишкек, Кыргызстан*

**Аннотация:** Рассмотрены роль, проблемы и перспективы развития иностранного языка в подготовке горных специалистов.

**Ключевые слова:** нравы, обычаи, перспектива, горный инженер, наука, техника, личность.

## ROLE OF FOREIGN LANGUAGES BY TRAINING THE MINING ENGINEERS

Konokbaeva G.E.

*Institute of mining and mining technologies, Bishkek, Kyrgyzstan, [konokbaeva@yahoo.com](mailto:konokbaeva@yahoo.com)*

**Abstract:** This paper is about the role of foreign languages by training the mining engineers, its problems and prospects.

**Key words:** mores, customs, perspective, mining engineer, science, technology, personality.

Элибизде эзелтеден эле, “Тил билсең-дил билесиң”, “Өнөр алды-кызыл тил”, “Канча тил билген ошончо кесипке ээ” жана башка да ушул сыяктуу тилге байланышкан көп жакшы накыл кептер айтылып келет. Мунун маанисин биз, айрыкча азыркы өзүбүздүн ааламдашуу деп жаткан жашоо турмушубузда жакшы баамдап билүүдөбүз. Албетте, чет тилинин ролу абдан маанилүү экени талашсыз. Чет тилдерин билүү - такыр башка дүйнөгө жол ачып, башка өлкөдө жашаган элдер менен мамилелешип, жашоо-турмушун, үрп-адат, каада-салт, маданиятын билип, илим-билим, техника жана башка жакшы жетишкендиктеринен тажрыйба алууга шарт түзөт. Жок эле дегенде бир чет тилин билгендик- бул көз караштарды өзгөртүп, дүйнө таанымды кеңейтээри бышык. Чет тилин билүү- бардык учурга ориентир алып, көптөгөн пайдалуу маалыматтар менен камсыз болуп, өз эрудицияны жогорулатууга жардам берет. Бизнесте, карьерада же жөн гана инсан катары ар тараптуу өнүгүп-өсүүсүндө таасири зор.

Бүгүнкү күндө, чет тилин үйрөнүү- ийгиликтерге жетишкен көп замандаштарыбыздын негизги моменттеринин бирин камтып калды десек болот. Ар бир эле адам бизнесте ийгиликтерди багынткысы келет. А бул учурда кайрадан эле чет тилин билүү жардамга келет. Биринчиден бул- кошумча билим болсо, экинчиден чет тилин билгендерди жумушка жакшы алышат. А эң негизгиси болсо, табышмактуу дүйнөгө сүңгүп кирип, башка катмар-башка адамдар менен мамилелешүүгө мүмкүндүк. Албетте, ишкер партнерлор чет тилинде маектешип иш алпара алгандарды сөзсүз түрдө баалашары шексиз. Ошондой эле, жетекчилик да жаңы кызмат ордуна көрсөтүүдө же эмгек акыны жогорулатуу маселелеринде да чет тилин билгендикти эске алышат. Демек, кошумча катары чет тилди жакшы билгендик бардык учурларда эле пайдасын тийгизип, кандай жумушта болбосун, бардык эле компанияларда жылуу кабыл алынат.

Рыноктук мамилелердин кеңейиши, эл аралык экономикалык, илимий-техникалык жана маданий катнаштар сыяктуу өнүгүү шарттарына ылайык, чет тили ар түрдүү профилдеги адистердин кесиптик деңгээлин жогорулатуусунда чон өбөлгө. Алдыңкы тажрыйбалар менен алмашуу максатында чет жерлик адистер менен иштиктүү мамилелерди түзө ала турган жөндөмдүү адистерди даярдоодо социалдык талаптар пайда болот.

Бул чет тилине болгон талап жогорку квалификациялуу адистердин кесипкойлук жондөмдүүлүгүн арттыруунун куралы катары мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтет.

Демократиянын, өнүгүүнүн шарданы менен, эл аралык алака мамилелер күч алып турган заманда, Кыргызстанда да чет тилине болгон кызыгуулар өтө жогору. Абасы таза, суусу дары, эң кооз тоолуу жергебизге туристтер көп тартылып келет. Ошондой эле, кен байлыктарына да бай болгондуктан, тоо-кен өнөр жайы өлкөбүздүн экономикасындагы бирден-бир келечектүү негизги тармагы деп эсептелет. Бүгүнкү күнгө чейин айрым тоо кен-байлык жерлерди чет элдик инвесторлор да иштетип келатса, баштала элек кен жерлерибиз али да алдыда. Акыркы жылдарда тоо-кен өнөр жайына көп көңүл бурулуп жатканы байкалат. Ал тургай тоо-кен өнөр жайы кийинки мезгилде массалык-маалымат каражаттарынын чордонунда да болуп, байма-бай берилүүдө. Мисал катары, канадалык инвесторлор иштетип келаткан “Кумтор” алтын кенинин тегерегиндеги маселелер ж.б.у.с.

Тоо-кен иштери боюнча адистерди даярдап чыгаруучу атайын жогорку окуу жайы болгон академик У.Асаналиев атындагы Тоо-кен иши жана технологиялары институту Кыргызстандагы тоо-кен өнөр жайынын жылышына зор салымын кошуп келүүдө. Ар жылы тоо-кен тармагына тийиштүү жогорку квалификациядагы түрдүү адистерди бүтүрүп чыгарууда.

Аталган институт акыркы мезгилде көптөгөн чет өлкөдөгү жогорку окуу жайлары менен келишимдерди түзүп, алгылыктуу иштерди алып барууда. Тажрыйба алмашуу, билимди жогорулатуу максатында, түзүлгөн келишимдер боюнча окутуучу-профессорлор жана студенттердин чет өлкөлөргө чыгуусу көбөйүүдө. Андан сырткары, окутуучулардан болобу, студенттерден болобу өз алдынча да квалификацияларын жогорулатуу үчүн стипендиялык программалар менен барып келип жаткандардын саны арбууда. Жайкы каникулдар мезгилинде практика катары да тил үйрөнүү менен бирге эмгектенип, өз капчыктарына да пайда алып келип жаткан студенттер башкаларга сабак болуп, жалпы студенттердин тилге болгон кызыгууларын жаратууда. Албетте, бул абдан кубанарлык нерсе. Бирок бир нерсеге көңүл бөлүп токтоло кетпесек болбойт. Ушул барып жаткандардын көбү эле чет тилин атайын тил курстарына барып үйрөнгөндөр болууда. Ушундан суроо туулат? Тоо-кен иши жана технологиялары институтунда англис тилин окутуунун сапаты канчалык деңгээлде жана орто мектептерден келип жаныдан студенттик скамейкага отурган студенттердин чет тилинен билими кандай? Аталган окуу жайына негизинен студенттер алыскы райондордон келээри белгилүү. Ал жактарда борбордогудай тил үйрөтүүчү курстар же ар кандай ресурстук борборлор жок болгонуна байланыштуубу, айтор жалпысынан алганда албетте, база ортодон ылдый десек болот. Жана айрым алыскы райондордогу мектептерде мугалимдердин жетишпегендигине байланыштуу студенттерден чет тили сабагын окубай калгандары да көп кездешет. Ошондой эле, топтордун башталгыч жана улантуучу деп бөлүнбөстөн аралаш окушу да кыйынчылык туудурат. Чет тили боюнча карасак, бул окуу жайында англис тили чет тили катары 1-курста гана өтүлөт (4 кредит). Албетте, негизги маселе санда эмес, сапатта болуусу абзел. Программага маданий аралык коммуникациянын негиздерин көңүл борборуна коюу менен көп өзгөртүүлөр кирүү керек. Андан сырткары, чет тилинен тандоо курстарын (КПВ), факультативдик же ар бир курстан жөндөмдүү студенттерди тандап алып ийрим дейбизби, айтор чет тилин тоо-кен инженерлерин даярдоодо атайын кесиптик деңгээлди жогорулатуу максатын камтуучу багыттагы иштерди алпаруубуз талапка ылайык. Сабактар ар бир группада азыркы талапка жооп берген аудио, видеолору менен болгон заманбап китептер менен жана портативдик DVD ж.б. техникалык каражаттарды колдонуу аркылуу өтүлсө, коюлган максат натыйжалуу болору белгилүү.

Бул жагынан албетте, колдон келген иш-аракеттерди кылып жатабыз. TEMPUS/Erasmus+ Программасы боюнча “Чет тили кесиптик максатта” (FLEPP) деген проекттерге буйрутмалар берип катышып иш-аракеттерди көрүп келе жатабыз. Албетте, алдыда тоо-кен иши жана технологиялары институтунда инженер адистерди даярдоодо алгылыктуу чоң иштер алдыга жылат. 544293-TEMPUS-1-2013-1-AZ-TEMPUS-JPCR катар номериндеги проект 3 жылдык мөөнөткө эсептелип, тоо-кен институтуна зор киреше киргизип, чет тилин кесиптик багытта өнуктурууга жумшалмакчы. Англиянын Эссекс жана Гласгоу университеттери, Германия, Италия, Эстония, Швеция, Азербайжан, Тажикстан өлкөлөрүнүн жогорку окуу жайлары менен бирдикте бир максатта иш алпарып, келечекте алгылыктуу жыйынтыктардын болушуна шарт тузулуудо. Атайын Европадан 15 компьютер, принтер жана башка жабдуулар алынып келип, китеп-адабияттар о.э. аудио-видео материалдар менен да камсыздалмакчы. Институтта чет тилдери боюнча даярдоочу борбор уюштурулуп, ал тоо-кен инженерлерин кесиптик багытта сапаттуу билим алып чыгышына абдан чон салымын кошмокчу. О.э. алдыда атайын окуу куралдарын даярдап басып чыгаруу иштери пландалууда.

Чет тилчи мугалимдердин адистикти жогорулатуу максатында Европанын университеттеринде тажрыйба алмашуусу - бул аракеттерди ишке ашырууда чон пайдасын тийгизүүдө.

Кыргызстандан барган 5 мугалимдин ичинде мен да, тренерлер учун бир жумалык тренингдерде Англиянын Колчестер шаарындагы Эссекс университетинде жана Германиянын Фрайбург педагогикалык университеттеринде болуп, алдыңкы окутуучуларынын иш- тажрыйбалары менен таанышууга мүмкүнчүлүк алдым. Чет тилин окутуу боюнча программаларды модернизациялоо, кадрдык сапатты жогорулатуу, ресурстарды талапка жооп бере тургандай кылууну негизги максаты кылган бул тренингдер жогорку деңгээлде уюштурулду. Айрыкча көңүл чордонунда, жогоруда айтылып кеткен адистиктер боюнча окутуу программасын, силлабустун мазмунун, структурасын заманбап акыркы талаптарга ылайык иштеп чыгуу жагына басым коюлуп, сабактын пландарын түзүүгө машыктык.

Жалпы эле окутуу сапатын баалоо жана өз ара сабакка катышуулардын жыйынтыгын баалоо ыкмалары, анализ берүүнүн түрлөрү, тактап айтканда, Европада окутуу сапаты эксперттер жана о.э. студенттер тарабынан кандай бааланары жөнүндө таанышып, өзүбүзгө мол тажрыйба топтодук десем болот. Экзамен, тест өткөрүүнүн биз биле элек түрлөрү, мисалы C-тест ж.у.с. ыкмалары абдан кызыктуу жана пайдалуу болооруна ынандык. Германия университетине баргандарга окуу китептерин алууга ар бир окуу жайга 700 евродон, Англия 1000 евродон бөлүп берди.

Ошондой эле, чет тилдерин окутууда мотивация, коммуникативдик окутуу ыкмалары боюнча алган маалымат, билимдерибиз биздин ишибизге чон пайдасын тийгизип, келечекте натыйжасын берет деп ишенебиз.

Эң негизгиси, чет тилинин ролу чоң экенин түшүнүү менен, колдон келишинче олуттуу мамиле кылып жакшы үйрөтүү жана үйрөнүүсүнө бардык шарттарды түзүү - азыркы замандын талабы. Биздин планетада жашаган толук кандуу адамдардын чет тилин билүүсү максатка ылайык. Чет тилин үйрөнүү - бул эмгекти, аракетти талап кылуу менен алдыга келечекке жетелейт, жакшы ой-максаттардын ишке ашып, адистин чоң мүмкүнчүлүктөргө ээ болуусуна шарт түзөт.

Биздин максат - дүйнө жүзүндөгү алдынкылардын тажрыйбасын ала турган жөндөмдүү, негизги тармагыбыз болгон тоо-кен өнөр жайы үчүн сапаттуу адистерди даярдап, өлкөбүздүн ар тараптан өсүп-өнүгүшүнө салым кошуу.